

Beata Szluz

Streetworking jako nowa forma interwencji i pracy z osobami wykluczonymi społecznie

Seminare. Poszukiwania naukowe 35/2, 101-111

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BEATA SZLUZ
Uniwersytet Rzeszowski

STREETWORKING JAKO NOWA FORMA INTERWENCJI I PRACY Z OSOBAMI WYKLUCZONYMI SPOŁECZNIE

1. WSTĘP

Poszukiwanie i poznawanie modeli, które są oparte na idei empowerment, oznaczającej budzenie sił ludzkich, jest istotne w działaniach podejmowanych przez pracowników służb społecznych. Nowoczesne modele, formy i metody pracy socjalnej są ukierunkowane na poszukiwanie propozycji aktywizujących klienta¹. Wśród modeli pracy ukierunkowanych na wzmacnianie jednostki można wyróżnić m.in. podejście skoncentrowane na rozwiązaniach, podejście oparte na budowaniu i rozwoju społeczności, tzw. centrum aktywności lokalnej, a także model relacyjny w pracy socjalnej. Należy zwrócić uwagę np. na genogram, dialog motywujący oraz konferencję grupy rodzinnej, wideotrening komunikacji, a także metodę outreach. Mając na uwadze konieczność podejmowania pracy z osobami potrzebującymi pomocy pracownika socjalnego, celem artykułu jest ukazanie streetworkingu jako formy interwencji i pracy z osobami wykluczonymi społecznie.

2. WOKÓŁ POJĘCIA STREETWORKINGU

Streetworking jest formą socjalnej pracy ulicznej, polegającą na wyjściu do danej osoby i podejmowaniu interwencji w środowisku jej przebywania, czyli poza lokalem instytucji pomocowej, jest zatem często jedyną formą pomocy niesioną tym, którzy znajdują się w trudnej, a nawet zagrażającej życiu sytuacji. T. Biernat przyjął, że „streetworking to forma pracy socjalnej, której celem jest pomaganie ludziom w rozwiązywaniu problemów i zaspokajaniu potrzeb w środowisku ich codziennego funkcjonowania. [...] jest to mobilna praca socjalna polegająca na docieraniu do ludzi «tam gdzie są» i podejmowaniu działań pomocowych”². Pojęcie streetworkingu jest tłumaczone w różny sposób. Osoby anglojęzyczne uży-

¹ Por. E. Bielecka, *Tradycyjne i innowacyjne formy interwencji społecznej*, Pedagogika Społeczna 2(2010), s. 7-28.

² T. Biernat, *Doświadczenia streetworkingu za granicą. Analiza czterech programów*, Wychowanie na co Dzień 3(2009), s. 19.

wają terminu „outreach work”, określającego pracę na ulicy koncentrującą się na usługach dostosowanych do problemów grupy docelowej. Z kolei sformułowanie „detached work” koncentruje działania na wszystkich płaszczyznach życia wspomnianej grupy docelowej, a „street-based work” różni się od poprzedniego typu streetworkingu tym, że działania są podejmowane i realizowane wyłącznie na ulicy. W Belgii dodaje się określenie „społeczny” i rozróżnia się edukację uliczną promującą wsparcie socjoedukacyjne i inicjatywy na rzecz wspólnoty oraz działania uliczne (animację) akcentujące organizowanie zajęć grupowych i wspieranie ludzi realizujących swoje projekty. W Polsce spotyka się nazwę pedagog ulicy, natomiast w krajach francuskojęzycznych i hiszpańskojęzycznych jest to wychowawca ulicy, a na terenie Włoch nauczyciel ulicy³. Pomimo dokonanych rozróżnień, wspólnym aspektem jest to, że działania są skoncentrowane i wykonywane poza instytucją, w miejscu życia lub przebywania klienta.

Streetworking jest najczęściej stosowany w pracy z osobami zagrożonymi niedostosowaniem społecznym, jak i z tymi, które są wykluczone społecznie, ponadto przejawiają niechęć, a nawet wrogość do instytucjonalnych form pomocy. Częstym doświadczeniem tych osób jest marginalizacja i stygmatyzacja społeczna, będąca efektem zajmowanego miejsca i pozycji w społeczeństwie. Niechęć do kontaktowania się z instytucjami wynika m.in. ze złych doświadczeń, egzystowania na marginesie życia społecznego, konfliktów z prawem, nielegalnego pobytu na terenie danego kraju, bezdomności, nieznanomości lub słabego posługiwania się językiem w danym kraju czy bycia nieletnim itp. Komplementarność działań podejmowanych przez pracowników ulicy i pracowników służb społecznych ma szczególne znaczenie. Formy zinstytucjonalizowane w pomocy społecznej nie wystarczają, wydaje się, że głównym tego powodem jest m.in. fakt braku środków czy odpowiedniej ilości kadr, a ponadto ograniczenia systemowe nakładane na pracowników socjalnych.

Obok streetworkingu prowadzony jest partyworking, który jest także formą pracy w środowisku otwartym, polegającą na dotarciu z ofertą pomocową i edukacyjną do osób przebywających w klubach i dyskotekach⁴. Działania podejmowane przez partyworkerów wynikają ze współczesnego nurtu myślenia o profilaktyce, który za cel stawia promocję zdrowia oraz redukcję szkód wynikających z podejmowania działań ryzykownych. Dostarczają oni informacje oraz pakiety profilaktyczno-edukacyjne, które pozwalają zmniejszyć ryzyko wystąpienia negatywnych konsekwencji zachowań ryzykownych.

Idea streetworkingu znakomicie wpisuje się w koncepcję redukcji szkód, która zakłada, że pewne szkodliwe zjawiska społeczne trwale występują w społeczeństwie i nie da się ich całkowicie wyeliminować. Zatem to, co można zrobić,

³ Por. Międzynarodowa Sieć Streetworkerów Społecznych, *Międzynarodowy przewodnik metodologiczny po streetworkingu na świecie*, tłum. E. Szymczyk, <http://www.praktycy.org/osos/osos_przewodnik_metodologiczny.pdf>, (data dostępu: 1.10.2013), s. 62.

⁴ Por. K. Rżanek, M. Grotecka, *Partyworking w doświadczeniach „Programu Stacja”*, *Pedagogika Społeczna* 2(2010), s. 106–115.

dokonać, to zmniejszyć szkody wynikające z obecności tych zjawisk. Takie podejście wzbudza kontrowersje, ponieważ jest przez przeciwników i krytyków utożsamiane z akceptowaniem niekorzystnych i negatywnych zjawisk społecznych⁵. Tymczasem ta koncepcja opiera się na przekonaniu, iż jeśli nie daje się całkowicie zlikwidować owych zjawisk, to należy minimalizować i redukować powstające szkody. Nadrzędnym zatem celem streetworkingu jest dążenie do polepszenia życiowej sytuacji osób wykluczonych poprzez minimalizację konsekwencji – indywidualnych skutków negatywnych zjawisk.

Praca streetworkera wiąże się z praktycznym zastosowaniem metody out-reach (wyjście do, sięganie na zewnątrz, bezpośrednio docieranie do grup docelowych). Rola pełniona przez pracownika ulicy zależy od rodzaju i struktury grupy odbiorców, środowiska, w jakich osoby żyją oraz od ich potrzeb. W związku z tym wyróżniono streetworking:

1. nastawiony na jednostkę: nawiązywany jest indywidualny kontakt, więź między daną osobą a streetworkerem, akcent położony jest na wsparcie i indywidualną opiekę; stosowany jest np. w pracy z osobami uzależnionymi od substancji psychoaktywnych;

2. nastawiony na grupę: służy integracji grupy, wytworzeniu więzi między jej członkami; jest użyteczny np. w pracy z młodzieżą;

3. oparty na ofertach pomocy: pracownik wdraża konkretny program pomocy dla grup docelowych, prowadzi zorganizowane akcje; np. busy z pomocą socjalną w okolicy dworca;

4. ukierunkowany na wzmocnienie grupy docelowej: podejmowane są inicjatywy o charakterze samopomocy, akcje profilaktyczne; jest stosowany np. w przygotowaniu liderów grupy, edukatorów rówieśniczych⁶.

Streetworking jest zatem prowadzony przez odpowiednio przygotowanych i przeszkolonych pracowników z osobami pozostającymi poza systemem pomocy instytucjonalnej w ich środowisku, na zasadach, w tempie i w oparciu o opracowany oraz wspólnie uzgodniony plan, który obie strony zaakceptowały.

3. ZAŁOŻENIA STREETWORKINGU

Funkcjonująca współcześnie Międzynarodowa Sieć Streetworkerów Społecznych, do której przynależą pracownicy z około trzydziestu państw, określiła dwie priorytetowe dziedziny działań: zwiększenie skuteczności i podwyższenie jakości pracy w terenie poprzez m.in. szkolenia, dzielenie się doświadczeniami praktycznymi i tworzenie narzędzi edukacyjnych oraz mobilizację mającą na celu stworzenie konstruktywnych i trwałych odpowiedzi na problemy, z którymi

⁵ Por. *Zachowania ryzykowne. Analiza współczesnych zjawisk społecznych*, red. G.E. Kwiatkowska, I. Siudem, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012.

⁶ Por. E. Szczypior, A. Meller, *Standard streetworkingu (ulicznej pracy socjalnej)*, w: *E-przewodnik streetworkingu*, <www.ab.org.pl/e-przewodnik>, (data dostępu: 24.09.2008).

borykają się ludzie mieszkający na ulicach całego świata⁷. W Polsce powołano Ogólnopolską Sieć Organizacji Streetworkerskich. Jej zadaniem jest promowanie, doskonalenie, a także podnoszenie jakości i skuteczności tej formy pracy.

Działalność streetworkerów stała się przedmiotem badań, opublikowanych w 2012 r., które miały ukazać tzw. „kondycję streetworkingu w Polsce”. Objęto nimi 605 instytucji/organizacji pozarządowych, funkcjonujących na terenie 500 gmin w Polsce. Ponad 2/3 badanych było ulokowanych na terenie gmin miejskich (64,9%), natomiast 26,8% na terenie gmin miejsko-wiejskich, a tylko 3,8% w gminach wiejskich. Z przeprowadzonych badań wynika, że jedynie 27 (4,5%) podmiotów stosuje streetworking. Około 11,2% instytucji/organizacji opowiedziało się za kontynuowaniem lub rozpoczęciem tej formy pracy. Zdecydowana większość badanych podmiotów nie planowała w ciągu najbliższych dwóch lat realizować własnych działań metodą outreach (52,1% „raczej nie” i 35% „zdecydowanie nie”). Najczęściej tę metodę planują zastosować te podmioty, które znajdują się na terenie gmin miejskich⁸. Można przypuszczać, iż jest to związane z występującymi problemami społecznymi oraz ich nasileniem na danym terenie, jak również z dostrzeganą efektywnością tej formy pracy. W Polsce jest ona wciąż jeszcze zbyt mało rozpowszechniona.

Streetworking można uznać za innowacyjną formę działań, powstał bowiem w połowie ubiegłego stulecia w Stanach Zjednoczonych, z kolei w Europie pojawił się w latach siedemdziesiątych. Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia zaczęto rozwijać streetworking w krajach wschodnioeuropejskich, trafił on również do Polski⁹. Zaczęto realizować pierwsze programy oparte na tej formie pracy. Nie bez znaczenia były nowe możliwości i warunki prawne, jakie stworzono organizacjom pozarządowym, ponieważ to one są w zdecydowanej większości twórcami i realizatorami tego typu projektów. W przypadku pracownika ulicy będącego jednocześnie pracownikiem socjalnym zatrudnionym w jednostce organizacyjnej pomocy społecznej, jego pracy dotyczą zapisy zawarte w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej i w ustawie z dnia 21 listopada 2008 r.

⁷ Por. E. de Boeve, M. Giraldi, *Guide International sur La Méthodologie du Travail de Rue*, Wydawnictwo Editions l'Harmattan, Bruxelles 2010, s. 10.

⁸ Por. *Podręcznik streetworkera bezdomności*, red. M. Dębski, A. Michalska, Wydawnictwo Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności, Gdańsk 2012, s. 30-35. Brakuje danych obrazujących liczbę streetworkerów, a także różne zakresy podejmowanych przez nich działań.

⁹ Por. C. Ward, A. Fyson, *Streetwork: the exploding school*, Wydawnictwo Routledge & Kegan Paul, London 1973; A. Klose, S. Werner, *Streetwork und mobile Jugendarbeit in Europa: europäische Streetwork – Explorationsstudie*, Wydawnictwo Votum, Münster 1997; D. Brandes, W. Specht, *Praca z dziećmi ulicy w European Network on Street Children Worldwide (ESGW) i International Society for Mobil Youth Work (ISMO). Projekty i koncepcje*, w: *Dzieci ulicy. Problemy. Profilaktyka. Resocjalizacja*, red. G. Olszewska-Baka, Wydawnictwo eRBe, Białystok 2000, s. 34; A. Michalska, *Streetworking w doświadczeniach europejskich*, w: *E-przewodnik streetworkingu...*; B. Szluz, *Streetworking w pracy socjalnej z osobami bezdomnymi*, *Spółeczeństwo i Rodzina* 17(2008)4, s. 52-54; A. Gawrońska, *Streetworking jako praktyczne wykorzystanie metody outreach w Polsce*, *Praca Socjalna* 1(2010), s. 73-82.

o pracownikach samorządowych¹⁰. Streetworkerów zatrudniają również podmioty trzeciego sektora, zatem nie dotyczą ich uregulowania dotyczące pracowników samorządowych. Pracę streetworkerów-wolontariuszy reguluje ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹¹.

Instytucja wdrażająca taką formę pracy pracownika socjalnego, pedagoga czy wolontariusza, powinna na bieżąco monitorować działania streetworkera, korzystając ze standaryzowanych narzędzi (karty pierwszego kontaktu, karty ponownego kontaktu, raporty z pracy). W ramach kosztów koniecznych do wdrożenia rezultatu, oprócz nakładów na szkolenia, trzeba również uwzględnić koszty wyposażenia stanowiska pracy streetworkera oraz jego wynagrodzenie. Nakłady wymagane do wdrożenia streetworkingu, tzn. przygotowania streetworkerów do pracy i ich zatrudnienia, są niewielkie i dają pozytywne efekty w krótkim czasie.

Współcześnie metoda outreach jest stosowana w pracy z różnymi grupami docelowymi, są to m.in.: dzieci spędzające większość czasu na ulicach (dzieci ulicy); nieletni uciekinierzy z domów; młodzież w nieformalnych punktach spotkań, unikająca tradycyjnych form pracy z młodymi ludźmi; osoby świadczące usługi seksualne obu płci; dziewczęta i kobiety w miejscach nasilenia konfliktów zbrojnych i/lub społecznych; osoby bezdomne; osoby zażywające substancje psychoaktywne; migranci nielegalnie przebywający na terenie danego kraju; mniejszości (etniczne, kulturowe, religijne) słabo zasymilowane ze społecznością lokalną; pseudokibice. Streetworkerów można zatem spotkać nie tylko na ulicy, na dworcach kolejowych, podwórkach, w parkach, w salonach gier, na dużych plenerowych imprezach młodzieżowych, ale także w dyskotekach, pubach, barach, klubach młodzieżowych oraz w poradniach. Tego typu praca wiąże się z bezpośrednim kontaktem z podopiecznym w środowisku jego życia.

Metodyka pracy streetworkera jest określona przez cel, jaki zamierza osiągnąć, typ odbiorcy, stopień jego dezintegracji ze społecznością oraz potrzeby grupy docelowej. Obliguje do współdziałania z beneficjentem, przygotowania odpowiedniego planu współpracy, dopasowania tempa pracy do możliwości i potrzeb podopiecznego. Fundament tego typu oddziaływań stanowi akceptacja, zbudowanie zaufania, pragnienia nawiązania i podtrzymywania kontaktu oraz pojawienie się więzi z człowiekiem potrzebującym pomocy.

Warto postawić pytanie: jakie cechy powinien posiadać streetworker? W literaturze można znaleźć wypowiedź streetworkera: „powinien umieć nawią-

¹⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, DzU 2004, nr 64, poz. 593 z późn. zm.; Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych, DzU 2008, nr 223, poz. 1458, a także z 2009 r. nr 157, poz. 1241, z 2010 r. nr 229, poz. 1494, z 2011 r. nr 134, poz. 777, nr 201, poz. 1183, z 2013 r. poz. 645.

¹¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, DzU 2003, nr 96, poz. 873. z późn. zm.; Ustawa z dnia 22 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz niektórych innych ustaw, DzU z 2010, nr 28, poz. 146. Szerzej na temat problematyki prawnej streetworkingu pisze G. Sujecka-Ruła, *Prawne aspekty streetworkingu*, w: *E-przewodnik streetworkingu ...*

zywać kontakt z podopiecznymi, co wiąże się z postawą pełną zrozumienia i akceptacji sytuacji, w której znajduje się osoba potrzebująca pomocy. Streetworker musi więc być otwarty, cierpliwy i budzący zaufanie. Podopieczni, bez względu na to, w jakiej sytuacji się znajdują, powinni chcieć współpracować ze streetworkerem. Zadanie budowania zaufania, dyskrecji oraz poczucia bezpieczeństwa w takiej relacji należy do pracownika ulicy. Osoba taka musi wystrzegać się oceniać sytuację podopiecznych, powinna pomagać, uczyć, ale nie moralizować. [...] Pracownik ulicy, przebywając w środowiskach narażonych na patologie, musi być odważny i silny emocjonalnie. Osobom charyzmatycznym łatwiej jest stać się w jakiś sposób atrakcyjnym dla ludzi, wśród których pracują. A nie są to środowiska łatwe – pełno w nich osób zagubionych, w kryzysie, pogrążonych w nałogach oraz ofiar zwykłych losowych przypadków¹². Streetworker powinien zatem posiadać odpowiednie predyspozycje psychiczne¹³, wiadomości i umiejętności. Z przeprowadzonych badań wynika, że niezbędne jest odpowiednie wyposażenie pracownika ulicy, np. w: identyfikator, odpowiednią odzież i obuwie, posiłek i napój, plecak, latarkę, mapę, bilety komunikacji miejskiej lub samochód, telefon, apteczkę, ustniki, rękawiczki jednorazowe, opakowanie z gazem (tzw. pieprzowym), materiały informacyjne, a także żywność, koce i odzież do dystrybucji¹⁴. Niekiedy ze względu na rodzaj, specyfikę grupy docelowej ważna jest także płęć streetworkera.

Istotne w tego typu pracy są zatem wiedza, umiejętności oraz osobowościowe predyspozycje. Do pierwszych zaliczono: doświadczenia edukacyjne i w zakresie poradnictwa, komunikację interpersonalną, umiejętność sporządzania raportów i ewaluacji, zarządzanie czasem, znajomość metod pracy z indywidualnym przypadkiem, z grupą i społecznościami, doświadczenie w pracy z grupami marginalizowanymi, znajomość instytucji oferujących pomoc społeczną oraz posiadanie wiedzy z zakresu socjologii, psychologii, prawa oraz edukacji zdrowotnej. Z kolei w zakresie osobowościowych predyspozycji wymieniono: cierpliwość, poczucie humoru, postawę nieoceniającą, entuzjazm i zapał w pracy, umiejętność radzenia sobie ze stresem i w trudnych sytuacjach, wszechstronność, umiejętność przystosowania się, asertywność oraz jasne określenie granic pomiędzy sferą osobistą i zawodową.

¹² P. Rydzewski, *Adam the streetworker*, Pomost – o bezdomności bez lęku 2006, s. 115, 116.

¹³ W procesie rekrutacji są przeprowadzane m.in. testy psychologiczne (jeśli kandydat wyrazi zgodę); stosowana jest metoda AC (Assesment Center - centrum oceny, ośrodek oceny), która jest wykorzystywana podczas selekcji oraz szkolenia personelu, umożliwia dostrzeżenie ważnych dla danego stanowiska zachowań (badanie obejmuje grupy kilkusobowe, są to 1-2 dniowe sesje); bierze się także pod uwagę tzw. rekomendowanie pracownika i analizuje przedłożone dokumenty.

¹⁴ Szerzej na ten temat w kontekście działań podejmowanych na rzecz bezdomnych osób piszą: *Podręcznik streetworkera bezdomności...*, s. 38-39.

4. SPECYFIKA DZIAŁAŃ PRACOWNIKA ULICY

Streetworking wiąże się z działaniami podejmowanymi w odniesieniu do jednostki, grupy bądź kategorii społecznej, społeczności lokalnej oraz określonych instytucji (działania: indywidualne, grupowe, wspólnotowe). Wymienione inicjatywy wiążą się z dwoma rodzajami oferowanej pomocy, doraźną i długofalową. Do głównych celów¹⁵ podejmowanych działań zaliczono:

1. szukanie osób, do których kierowany jest streetworking, w czasie i w miejscu, gdzie można ich spotkać;
2. zaoferowanie długotrwałej, dojrzałej relacji opartej na zaufaniu i udzielanym wsparciu, którą podopieczni zaakceptują z własnej woli;
3. stosowanie holistycznego podejścia do człowieka;
4. proponowanie różnych działań, na poziomie indywidualnym i grupowym;
5. prowadzenie mediacji między ludźmi, do których kierowany jest streetworking, środowiskiem lokalnym, różnymi partnerami i instytucjami.

W przebiegu działania pracownika ulicy wyróżniono kilka etapów, które nie muszą przebiegać linearnie po sobie, możliwe jest ich nakładanie się i modyfikowanie, z uwzględnieniem specyfiki podjętego zadania¹⁶. Pierwszoplanowy etap pracy polega na diagnozowaniu, może mieć charakter teoretyczny, jak również praktyczny. Pierwsze określenie odnosi się do poznawania np. historycznych, kulturowych czy społecznych uwarunkowań, z kolei drugie łączy się z poznaniem danego środowiska lokalnego. Kolejny etap polega na byciu w terenie, z ukierunkowaniem na obserwację klientów streetworkera. Regularna obserwacja umożliwia poznanie strefy wpływów w danym środowisku i daje możliwość pewnego zasymilowania się, naturalnego wejścia w środowisko. W trzecim etapie streetworker rozpoczyna budowanie swojej roli, a w czwartym buduje więzi z klientami. Od momentu nawiązania kontaktu z daną jednostką rozwija się stopniowy proces przechodzenia od nieufności do relacji opartej na zaufaniu. Piąty etap polega na udzielaniu wsparcia i prowadzeniu interwencji w odniesieniu do indywidualnego podopiecznego bądź grupy, np. młodzieży. Czas trwania i przebieg metodycznego działania powinien być dostosowany do potrzeb beneficjenta. Praca streetworkera powinna być dokumentowana, a także objęta sprawoz-

¹⁵ Szerzej na temat celów działań streetworkerów w aspekcie międzynarodowym por.: Międzynarodowa Sieć Streetworkerów Społecznych, *Międzynarodowy przewodnik metodologiczny po streetworkingu na świecie*, s. 15.

¹⁶ Por. A. Nowak, *Streetwork – skuteczna metoda profilaktyki*, Kontra. Biuletyn Informacyjny Krajowego Centrum ds. AIDS 4(2001), s. 8; A. Walendzik, *Streetwork jako forma pracy socjalnej*, Pedagogika Społeczna 4(2005), s. 35-42; E. Szczypior, A. Meller, *Standard streetworkingu (ulicznej pracy socjalnej)*, w: *E-przewodnik streetworkingu*, <www.ab.org.pl/e-przewodnik>, (data dostępu: 24.09.2008); B. Szluz, *Streetworking w pracy socjalnej z osobami bezdomnymi*, s. 55-56; Międzynarodowa Sieć Streetworkerów Społecznych, *Międzynarodowy przewodnik metodologiczny po streetworkingu na świecie*, s. 23-25.

dawczością. Oprócz wspomnianych kart pierwszego kontaktu i kart pracy, jest przygotowywany plan działań, który pozwala na systematyczne i cykliczne oraz zorganizowane spotkania z podopiecznym. Umożliwia łączenie pracy w terenie z wykonywaniem np. zadań pracownika socjalnego w placówce. Pozwala na usystematyzowanie i ciągłość spotkań, a także monitorowanie sytuacji podopiecznego, pracy streetworkera i zapewnienie bezpieczeństwa pracownikowi, który znajduje się w określonym rejonie. Niezbędne jest przygotowanie tzw. wykazu klientów, ich indywidualnych kart oraz mapy, która obrazuje ulokowanie podopiecznych np. w miejscach niemieszkalnych.

Odbiorcami działań pracownika ulicy są m.in. osoby obojga płci świadczące usługi seksualne (bez względu na ich narodowość, wiek i płeć) oraz młodzież w okresie inicjacji seksualnej. Pracownicy ulicy prowadzą przede wszystkim poradnictwo i edukację połączoną z rozdawaniem materiałów edukacyjnych. Mają do spełnienia kilka ważnych zadań: udzielają wsparcia psychicznego, dostarczają informacji na temat zagrożeń różnymi chorobami¹⁷ czy możliwości otrzymania instytucjonalnej pomocy socjalnej, prowadzą poradnictwo. Przykładami mogą być projekty skierowane do osób podejmujących ryzykowne zachowania seksualne, np.: Stowarzyszenia na rzecz Promocji Zdrowia i Prewencji Zagrożeń Społecznych – Tada, który jest realizowany w Szczecinie, Gdańsku, Zielonej Górze i Warszawie; Parasol, który jest wdrażany w Krakowie oraz Lambda w Warszawie¹⁸.

Klientami są osoby przyjmujące narkotyki okazjonalnie, jak również osoby uzależnione od narkotyków. Ze względu na odurzenie lub stan poszukiwania narkotyku, te osoby nie trafiają do poradni albo nie chcą z takiej oferty korzystać. Streetworkerzy prowadzą zarówno programy redukcji szkód, jak również programy profilaktyczne i terapeutyczne¹⁹. Elementem kontaktu jest rozmowa z klientem na temat jego sytuacji życiowej, możliwości podjęcia zmian, być może rozpoczęcia korzystania z oferty pomocowej i leczenia. Działania w tym środowisku są prowadzone m.in. przez streetworkerów Stowarzyszenia Monar.

Przykładem działalności streetworkerów wśród bezdomnych są inicjatywy podjęte w województwie pomorskim, w ramach projektu sfinansowanego ze środków Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL „Agenda Bezdomności – standard aktywnego powrotu na rynek pracy”. Projekt ten objął zrealizowanie czterech badań w zakresie problematyki bezdomności na terenie Pomorza: pierwsze badanie ilościowe (badanie socjodemograficzne), drugie jakościowe „Badanie profilu psychologicznego osoby

¹⁷ Szerzej na ten temat pisze m.in. B. Gusy, *Aufsuchende Sozialarbeit in der AIDS - Prävention: das "Streetwork" - Modell*, Wydawnictwo Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1994.

¹⁸ Szerzej na ten temat piszą m.in.: P. Kubicki, M. Olcoń, *Streetworking jako forma pracy socjalnej – działania Stowarzyszenia Tada*, Dziecko Krzywdzone 2(2003), s. 111–114; M. Grotecka, K. Rżanek, „Galerianki” – refleksje streetworkerów, *Pedagogika Społeczna* 2(2010), s. 133–136; I. Kaleta, K. Kędzierska, *Streetworking w profilaktyce i resocjalizacji*, w: *Problemy współczesnej resocjalizacji*, red. L. Pytka, B.M. Nowak, Wydawnictwo Pedagogium, Warszawa 2010, s. 219–229.

¹⁹ Szerzej na ten temat pisze m.in. F. Marr, *Streetwork in der Drogenszene*, Wydawnictwo Books on Demand GmbH, Norderstedt Germany, Auflage 2006.

bezdomej”, trzecie „Stereotyp osoby bezdomnej wśród mieszkańców Trójmiasta”, czwarte „Analiza funkcjonowania systemu pomocy osobom bezdomnym – skuteczność i efektywność systemu pomocy ludziom bezdomnym na przykładzie Gdańska”²⁰. Główne działania, jakie zostały zrealizowane to: E-przewodnik streetworkingu; upowszechnianie metody streetworkingu przez praktykę oraz porównanie pracy w dużej aglomeracji, z działaniem na terenie mniejszej miejscowości; „Jesienna szkoła streetworkingu”, będąca cyklem szkoleń dla pracowników ośrodków pomocy społecznej i podmiotów pracujących z osobami bezdomnymi poza systemem pomocy instytucjonalnej; a także spotkania informacyjne – zorganizowane w formie seminariów, konferencji mających na celu promocję pracy metodą streetworkingu.

Ze względu na fakt, że dzieci większość czasu spędzają poza domem pozbawione opieki dorosłych, są narażone na szereg niekorzystnych i często groźnych dla prawidłowego rozwoju i życia zjawisk. Są wśród nich także dzieci i młodzież, które uciekły z domów bądź placówek opiekuńczych. Dzieci ulicy można spotkać w zaniedbanych dzielnicach, blokowiskach i dużych osiedlach, opuszczonych zaułkach, w bramach, parkach, na dworcach kolejowych, przystankach autobusowych, w salonach gier, barach oraz na ulicy. Przykładem działań jest program realizowany przez Fundację dla Polski noszący nazwę „Dzieci ulicy”, w którego ramach udzielane jest finansowe wsparcie dla sieci organizacji, prowadzących świetlice, terapię rodzin, hostele kryzysowe lub pracujących z dziećmi na ulicy²¹. Inicjatywy na rzecz dzieci ulicy prowadzi także Salezjański Ruch Troski o Młodzież Saltrom, którego działania są skierowane do dzieci zagrożonych uzależnieniem, zaniedbanych wychowawczo, spędzających większość czasu na ulicy, jak również dzieci ulicy. Ważnym elementem pracy jest wychodzenie pracowników do środowiska przebywania podopiecznych.

5. PODSUMOWANIE

Streetworking, jak wspomniano, jest innowacyjną formą pracy. Może być stosowany przez ośrodki pomocy społecznej, ośrodki pomocy rodzinie, centra pomocy rodzinie, we współpracy z policją i strażą miejską, strażą ochrony kolei, strażą graniczną, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarząd-

²⁰ Szerzej na ten temat piszą m.in.: M. Kowalewski, *Streetworking jako uzupełnienie działań systemowych dla osób bezdomnych*, w: *E-przewodnik streetworkingu ...*; B. Szluz, *Wolontariusz – streetworker wobec problemów osób bezdomnych*, w: *Fenoméń dobrovol'ništva v sociálnych službách*, red. T. Matulayová, Wydawnictwo Prešovská univerzita, Prešov 2011, s. 75-85; B. Szluz, *Nowe formy pracy z osobami bezdomnymi*, w: *Rodzina w środowisku lokalnym. Pomoc, wsparcie, opieka*, red. A. Garbarz, B. Szluz, M. Urbańska, W. Walc, Wydawnictwo Koraw, Rzeszów 2011, s. 287-289.

²¹ Szerzej na ten temat piszą m.in.: J. Dec, *Streetworking, czyli praca z dziećmi ulicy*, *Psychologia w Szkole* 4(2005), s. 103-109; *Street Children and the Asphalt Life: Selection and enumeration of street*, red. P.C. Shukla, Wydawnictwo Isha Books, Chawla Offset Press, Delhi 2005; A. Kurzeja, *Dzieci ulicy. Profilaktyka zagrożeń*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2008; P. Salamon-Cygan, R. Tymoszuk, *Zjawisko „dzieci ulicy” – przyczyny, skutki, przeciwdziałanie*, w: *Problemy współczesnej resocjalizacji*, s. 230-239.

dowe i inne podmioty działające w obszarze szeroko pojętej pomocy społecznej. Stopniowe rozpowszechnienie tej formy pracy wiąże się z inicjatywami podejmowanymi szczególnie przez organizacje trzeciego sektora.

Optymalnym rozwiązaniem we wdrażaniu streetworkingu byłyby: zatrudnianie pracowników w ramach umowy o pracę, zapewnienie odpowiednich szkoleń, wyposażenie w narzędzia pracy, tworzenie zespołów pracowników (bądź wolontariuszy), z myślą o zapewnieniu im bezpieczeństwa podczas wykonywania zadań, a także objęcie ich tzw. superwizją, która jest stosowana w kontekście działań pracowników socjalnych.

W kontekście stopniowego rozwijania się streetworkingu, nasuwa się wniosek dotyczący sformalizowania wymagań dotyczących rekrutacji i kwalifikacji zatrudnianych pracowników ulicy, a także systematycznego prowadzenia kształcenia i szkoleń w tym zakresie. Należy zasygnalizować fakt, iż w niewielkim zakresie edukację streetworkerów rozpoczęły już wybrane szkoły wyższe i inne podmioty²². Innowacją jest kształcenie wykorzystywane w procesie resocjalizacji osób odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym, np. studia pierwszego stopnia na kierunku praca socjalna, specjalność streetworking, w jednostkach penitencjarnych okręgu lubelskiego, prowadzone przez pracowników Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Streetworking zdecydowanie wspomaga pracę przedstawicieli służb społecznych, można przypuszczać, że zintensyfikowanie jego wprowadzania pozwoli na zwiększenie efektywności realizowanych działań pomocowych.

STREETWORKING AS A NEW FORM OF INTERVENTION AND WORK WITH THE SOCIALLY EXCLUDED

Summary

Both existent and newly arising social problems induce a continuous search for new approaches, forms and methods of social work. The most recent examples of concepts utilizing the ideas of empowerment include, among others, a solution oriented approach, the model of supported employment or an approach based on the creation and development of communities. Moreover, one must draw attention to motivating dialogue and family group conferences as well as video training communication as well as the outreach method. Bearing in mind the necessity of engaging in work with individuals who need the assistance of a social worker, the goal of considerations was to show selected innovative solutions in contemporary social work.

²² Wśród szkół, które kształcą na kierunku praca socjalna lub pedagogika w zakresie specjalności streetworking lub prowadzą szkolenia, można wymienić: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu, Wyższą Szkołę Humanistyczno-Ekonomiczną we Włocławku, Wyższą Szkołę im. Bogdana Jańskiego Wydział Zamiejscowy w Opolu, Wyższą Szkołę Zarządzania i Administracji w Opolu, Małopolską Wyższą Szkołę im. J. Dietla w Krakowie, a także np. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Płocku, Stowarzyszenie „Immaculata” w Opolu i Biuro Organizacji Pozarządowych Urzędu Miasta Opola, Fundację „Nowe Centrum” w Krakowie, Agencję Nowatorskich Działań dla Lokalnych Obywatelskich Projektów, a także Firmę „AleProjekt” Studio.

Keywords: sociology of social problems, social work, streetworking

Nota o Autorze: dr hab. prof. UR Beata Szluz – prodziekan ds. nauki Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego; kierownik Zakładu Socjologii Problemów Społecznych w Instytucie Socjologii UR; absolwentka Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie. Zainteresowania naukowe: socjologia problemów społecznych, polityka społeczna, pomoc społeczna, praca socjalna.

Słowa kluczowe: socjologia problemów społecznych, praca socjalna, streetworking